

Wojciech Mroczka

Społeczeństwo parafii Ostrowy Tuszowskie w okresie 1670-1772 w świetle akt metrykalnych

Rocznik Kolbuszowski 12, 191-213

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Spółeczeństwo parafii Ostrowy Tuszowskie w okresie 1670-1772 w świetle akt metrykalnych

Ostrowy Tuszowskie należą do tych bardzo nielicznych parafii na terenie Kolbuszowszczyzny, w których zachowały się akta metrykalne z okresu I Rzeczypospolitej¹. Stanowią one tylko jedną księgę, która ma podłużny format o wymiarach 10 x 31,5 cm.² Zamieszczone są w niej metryki ślubów z okresu od maja 1670 roku do końca 1757 roku i metryki chrztów od 22 listopada 1702 r. do początków października 1772 roku. Brak jest rejestracji zgonów. Zapisów w księdze dokonano w języku łacińskim i nie są one jednakowe pod względem staranności. Występują takie partie tekstu, które są bardzo staranne, co umożliwia ich odczytywanie bez większych trudności, ale, niestety, są i takie, które z racji charakteru pisma, jak i wyblakłego atramentu, trudne są do odczytania. W kilku przypadkach spotkamy wszyte do księgi małe karteczki, na których zapisano metrykę chrztu lub ślubu, co przemawia za tym, że nie zawsze była należyta systematyczność przy sporządzaniu zapisów i niektóre metryki odnotowane właśnie na tych luźnych karteczkach, były w księdze zamieszczone później. Mimo że chronologia wpisów jest zachowana, to jednak w niektórych miesiącach nie odnotowano ani jednego ślubu, a w przypadku chrztów mamy braki zapisów metrykalnych dotyczące kilku lat. Świadczyłoby to o tym, że zdarzały się takie okresy, kiedy księga nie była prowadzona. Pewne utrudnienie stanowi również brak paginacji.

Te najstarsze akta metrykalne są dość często pomijane przez profesjonalistów i niektórzy z nich mają do nich wiele uwag. Szcze-

¹ Parafie te to: Cmolasa, Kolbuszowa i Ostrowy Tuszowskie.

² APO, Księga akt metrykalnych: Liber Baptisatorum... 1702-1772, (dalej Lib.Bap.) i Liber Copulatorum... 1670-1757, (dalej Lib.Cop.), b. sygn.

gólnie ich wartość, zwłaszcza do badań demograficznych, podważa Irena Gieysztorowa, pisząc na ten temat tak: „Jakie wnioski płyną z dostrzeżonych mankamentów zewnętrznych ksiąg metrykalnych? Jeśli na pierwszy rzut oka widać, że prowadzone są one niestaranie (zapisy trudno czytelne, często nie datowane lub przemieszane chronologicznie) bardzo wątpliwe, aby miały one jakąkolwiek wartość dla badań demograficznych”³. Ale ta sama autorka zaznacza, że akta metrykalne mogą być przydatne w badaniach genealogicznych czy osadniczych⁴.

Mimo tych braków i zaniedbań, jakie wystąpiły przy prowadzeniu akt metrykalnych w Polsce w okresie przedrozbiorowym, od których nie są wolne także metryki parafii Ostrowy Tuszowskie, to jednak są one ważnym źródłem historycznym do badań nie tylko w zakresie genealogii, onomastyki czy poznania procesów osadniczych. Dzięki nim możemy także zdobyć wiedzę na temat ówczesnego społeczeństwa. Pozwalają na odtworzenie nazw osad, w których mieszkała ludność korzystająca z usług duszpasterskich ostrowskiego kościoła. Poza tym umożliwiają zapoznanie się z nazwiskami i imionami XVII- i XVIII-wiecznych mieszkańców tej parafii. W oparciu o nie możemy także sporządzić wykazy osób wchodzących w skład poszczególnych stanów. Nie będzie również problemu z ustaleniem liczby chrztów i ślubów, chociaż ze względu na brak systematyczności przy ich prowadzeniu, nie będą to dane do końca wiarygodne, w oparciu o które można byłoby pokusić się o ustalenie choćby przybliżonych szacunków, jak wielkie były to osady pod względem liczby ludności. Jednak dane w nich zawarte pozwalają na prześledzenie relacji między poszczególnymi grupami społecznymi oraz na uchwycenie takich zjawisk jak: nieprzestrzeganie osobowego przymusu parafialnego, sprawy związane z nieślubnymi dziećmi i kontakty między mieszkańcami poszczególnych osad. Umożliwiają także, ale tylko w części, odtworzenie struktury zawodowej społeczeństwa oraz uchwycenie sporadycznych zjawisk wskazujących na podziały narodowe i wyznaniowe. Istotne jest również to, że dzięki nim możemy zweryfikować niektóre powszechne funkcjonujące stereotypy, które w konfrontacji z informacjami zawartymi w metrykach nie zawsze są zasadne.

Zdaje sobie sprawę, że nie jest możliwe wszechstronne i pełne zaprezentowanie społeczeństwa parafii Ostrowy Tuszowskie w okresie przedrozbiorowym jedynie przy wykorzystaniu tylko danych zawartych w aktach metrykalnych. Będzie to obraz niepełny, gdyż nie znajdziemy w nich takich danych, jak choćby do jakiej kategorii:

³ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 210.

⁴ Tamże, (przypis 52).

stanu chłopskiego czy szlacheckiego należy zaliczyć daną osobę, ile lat mieli nowożeńcy, ile mieszkało osób innych nacji i wyznań, jaka była kondycja materialna parafian. Ponieważ nie ma zapisów dotyczących dat urodzenia, to nie wiemy, w którym dniu po urodzeniu odbywał się chrzest. Natomiast brak rejestrów zgonu powoduje, że nie możemy ustalić: średniej długości życia, śmiertelności wśród dzieci, przyczyn zgonów, występowania epidemii. Te niedostatki nie uniemożliwiają jednak w miarę dokładnego zaprezentowania niektórych zagadnień związanych ze społeczeństwem tej parafii.

W protokole wizytacyjnym ostrowskiej parafii z 1676 roku zostały w jej okręgu odnotowane następujące wioski: Komorów, Ostrowy, Przyłek, Szydłowiec, Toporów i Wólka⁵. W aktach z kolejnej wizytacji przeprowadzonej w 1694 r. mamy wymienione już tylko 5 wiosek: Komorów, Ostrowy, Przyłek, Szydłowiec i Toporów⁶. Natomiast w XVIII wieku, do czasu rozbiorów okręg parafialny stanowiły wioski: Huta, Komorów, Ostrowy, Przyłek, Szydłowiec, Toporów⁷. Tymczasem w aktach metrykalnych mamy odnotowanych dużo więcej miejscowości, z których dzieci były chrzczone w kościele w Ostrowach, a panny i wdowy brały tu ślub. Pochodziły one m.in. z miejscowości, które wówczas były określane następującymi nazwami: Grochowe, Huta, Kocubay, Komorów, Korzeń, Kosowy, Łubnica, Majdan, Mielec, Młyny, Ostrowy, Padew, Przyłek, Siedlanów, Sławogóra, Skopanie, Słupiec, Studzieniec, Szydłowiec, Toporów, Trześnik, Trześówka, Trzosowa Ścieszka, Wójtostwo, Zadworze, Zagrody, Zamek.

Na podstawie powyższego wykazu możemy stwierdzić, że wiele było takich osad, które, mimo że leżały poza granicami ostrowskiej parafii, to jednak niektórzy ich mieszkańcy wbrew tzw. przymusowi parafialnemu, który zobowiązywał do odbywania praktyk religijnych w swoim macierzystym kościele parafialnym, korzystali z sakramentów w świątyni w Ostrowach. Miejscowości, z których mamy tam odnotowane tylko sporadyczne śluby i chrzty, to: Gro-

⁵ AKS, *Visitatio interna archidiaconatus Sandomieriensis autoritate et speciali mandato illustrissimi ac reverendissimi principis domini, domini Andreae Trzebicki Dei et Apostolicae gratia episcopi Cracoviensis, ducis Severiae, per me Martinum Mozgawa, canonicum Sandomieriensem Anno Domini 1676, mense Septembri inchoate in mense Decembri expedita*, sygn. 799, s. 53.

⁶ AKS, *Visitationes internae et exsternae decanatum Koprzywnicensis, Rudnicensis, Miechociensis, Połanesensis ecclesiarum XVII, hospitalium peractae per archidiaconem Sandomieriensem Anno Domini MDCXCIV, mense Septembri, Octobri, Novembri*, sygn. 800, s. 106.

⁷ S. Zych, *Parafia i sanktuarium w Ostrowach Tuszowskich. Zarys dziejów*, Mielec 2007, s. 12; W. Kowalski, *Uposażenie parafii archidiaconatu sandomierskiego w XV-XVIII w.*, Kielce 1998, s. 348.

chowe, Majdan, Mielec, Padew, Słupiec, Trzosowa Ścieszka⁸. Trudno jednoznacznie wyjaśnić, dlaczego dziewczęta z tych miejscowości brały ślub w Ostrowach, mimo że przymus parafialny nakazywał, by odbywało się to w ich macierzystych parafiach. Można tylko domniemywać, że przebywały tu jako służące, wyrobnice i tu też poznały swoich przyszyłych mężów. Być może nie miały możliwości powrotu do swoich rodzinnych stron i ślub brały tam, gdzie wówczas mieszkały i pracowały. Z takich miejscowości, jak Grochowe, która należała do parafii Chorzelów⁹ i z Trzosowej Ścieszki, wchodzącej w skład parafii Cmolas, były tylko pojedyncze przypadki chrztów.

Na podstawie powyższego wykazu możemy stwierdzić, że niektóre miejscowości były określane wtedy dwoma, trzema, a nawet pięcioma nazwami. Tak było w przypadku dzisiejszej wsi Huta Komorowska, która w metrykach XVII i XVIII wieku była zapisywana przy użyciu aż pięciu nazw: Huta¹⁰, Huta alias Korzeń¹¹, Huta in Korzeń¹², Huta Korzeńska¹³, Korzeń¹⁴. Już same zapisy tych nazw świadczą jednoznacznie, że określano nimi tę samą osadę. Podobnie było w przypadku wsi Ostrowy, które tak jak i osada Huta nie miały wtedy w swej nazwie dzisiejszego przymiotnikowego wyróżnika, ale były określane pojedynczą nazwą Ostrowy, a także tą pierwotną –

⁸ 2 lutego 1718 r. w kościele w Ostrowach został odnotowany ślub Marianny Barnasiówny z Majdanu. Również w tej świątyni ślub brały: 15 lipca 1703 r. Katarzyna Wróblówna pochodząca z miejscowości Słupiec, w styczniu 1728 r. Ewa Demiotkowiczówna z Mielca, a 17 stycznia 1683 r. Zofia Rogalonka z Padwi, w: APO, Lib. Cop. b.s. Są odnotowane również chrzty dzieci z osad Grochowe i Trzosowa Ścieszka: 9 października 1770 r. w kościele w Ostrowach miał miejsce chrzest Łukasza, syna Barbary i Szymona Babuła z miejscowości Grochowe. Również z tej miejscowości 10 czerwca 1772 r. był chrzczony Antoni, syn Franciszki i Antoniego Dębiak, a w lutym 1733 r. odbył się chrzest Błażeja, syna Katarzyny i Błażeja Guściora z Trzosowej Ścieszki, w: APO, Lib. Bap., b.s.

⁹ Chorzelów był od 1526 r. filią parafii w Mielcu, zob.: K. Haptaś, P. Miodunka, *Zarys historii parafii pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Mielcu*, Mielec 2011, s. 8.

¹⁰ Z tą nazwą spotkamy się już w latach 90. XVII w., w: APO, Lib. Cop., b.s.

¹¹ W metryce ślubu z 26 października 1683 r. został odnotowany *Stanislaus Guska de Korzeń alias Huta*. Taka nazwa tej miejscowości jest również zapisana w aktach metrykalnych w 1684 r., w: tamże.

¹² W metryce ślubu z 13 września 1676 r. mamy zapis: *Hedwigin Kurcowna de Huta in Korzeń*, w: tamże.

¹³ Taka nazwa miejscowości została odnotowana w metryce ślubu 26 września 1706 r., w: tamże.

¹⁴ W metryce ślubu z 25 października 1672 r. mamy zapis: *Laboriosos Valentinum Okroz de Korzen*, w: tamże. Z taką nazwą tej wsi spotkamy się w zapisach metrykalnych pochodzących nie tylko z XVII w., ale również z XVIII w.

Sławogóra¹⁵. Ta dawna nazwa wsi była zapisywana w różny sposób i funkcjonowała jeszcze pod koniec pierwszej połowy XVIII wieku¹⁶. Można spotkać również zapisy, w których wieś ta była odnotowana dwoma nazwami – Ostrowy alias Sławogórze¹⁷. Także miejscowość Szydłowiec była określana podwójną nazwą. Otóż w latach 70. XVII wieku można spotkać zapisy: Młyny alias Szydłowiec i Szydłowiec alias Młyny¹⁸, co potwierdza, że wieś ta wówczas była także określaną nazwą Młyny. Trudno jest zidentyfikować miejscowość o nazwie Studzieniec, która została w aktach metrykalnych parafii Ostrowy wielokrotnie odnotowana. Mimo że dzieci z tej osady były chrzczone w kościele w Ostrowach, na pewno należała ona do parafii w Chorzelowie, co jednoznacznie potwierdzają zapisy metrykalne. Otóż w metryce chrztu z dnia 2 lipca 1768 r. odnotowano: *de Studzieniec Parochia Chorzelowien[sis]*¹⁹. Ponieważ wśród wymienionych w metrykach mieszkańców tej osady wielu było określanych mianem Dębiak i Hyk (Hyiek), to można domniemywać, że nazwą Studzieniec nazywano dzisiejszą miejscowość o nazwie Hyki-Dębiaki.

Natomiast nazwami: Wójtostwo, Zadworze, Zagrody były nazywane poszczególne części wsi Ostrowy i zostały one odnotowane w niektórych zapisach metrykalnych celem dokładnego określenia miejsca zamieszkania osób będących mieszkańcami tej wsi. Z kolei nazwą Zamek (Castris) określano siedzibę właścicieli Trzęsówki.

Na podstawie odnotowanych miejscowości, skąd były chrzczone dzieci w kościele w Ostrowach, możemy stwierdzić, że osobowy przymus parafialny dość często nie był tu przestrzegany. Były i takie lata, kiedy ponad 30 % ochrzczonych dzieci pochodziło z wiosek należących do parafii Cmolasy i Chorzelow. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czym było to spowodowane. Możemy tylko domniemywać, że mogły decydować o tym takie powody, jak bliskość ostrowskiej świątyni czy też nieobecność księży w parafiach, do których nale-

¹⁵ S. Zych, *Zarys dziejów parafii w Ostrowach Tuszowskich*, wyd. 2, Mielec 2006, s. 11; Tenże, *Parafia*, s. 9; A. Januszek-Sieradzka, *Z dziejów wsi Ostrowy Tuszowskie w XVI- XVII wieku*, Mielec 2008, s.12-13.

¹⁶ W aktach metrykalnych pod datą 16 czerwca 1711 r. mamy odnotowanych: *Adamus Babula et Regina Krzesina ambo de Sławogóra*. Z kolei z 3 grudnia 1747 r. pochodzi zapis: *Albertus Kokoszka de Sławogorze*, w: APO, Lib.Bap., b.s.

¹⁷ Taką nazwą została określona ta miejscowość w metryce chrztu Katarzyny, córki Agnieszki i Sebastiana Gacków, która była chrzczona 13 października 1703 r., w: tamże.

¹⁸ Nazwa Młyny alias Szydłowiec została odnotowana w metryce ślubu z dnia 20 stycznia 1675 r. Z kolei w metryce ślubu z dnia 29 stycznia 1679 r. te dwie nazwy tej osady zostały zapisane w odwrotnej kolejności – *Szydłowiec alias Młyny*, w: APO, Lib.Cop., b.s.

¹⁹ APO, Lib.Bap., b.s.

żały dane wioski. Liczbę chrztów z poszczególnych miejscowości tworzących parafię w Ostrowach, jak również tych spoza niej podaje poniższa tabela.

Rok	Miejscowość								
	Huta	Komorów	Ostrowy	Przyjęk	Szydłowiec	Toporów	Chrzty spoza parafii	Razem	% ilości chrztów spoza parafii
1703	0	2	8	10	0	4	9	33	27,3
1705	1	0	3	10	0	5	3	22	13,6
1706	3	1	11	7	1	5	9	37	24,3
1707	0	1	9	8	1	3	8	30	26,7
1708	0	1	3	4	1	4	6	19	31,6
1709	0	1	6	6	1	3	8	25	32
1710	0	0	6	5	0	6	6	23	26,1
1736	12	0	8	7	2	4	1	34	2,9
1737	4	0	6	3	1	1	4	19	21
1738	12	0	14	15	3	4	4	52	7,7
1739	7	0	10	12	1	3	6	39	10,3
1940	12	0	9	10	1	7	8	47	17
1760	2	5	25	15	1	6	17	71	23,9
1761	0	3	35	14	1	4	13	70	18,6
1762	0	2	15	9	4	3	2	35	5,7
1763	0	4	19	7	0	5	5	40	12,5
1764	0	3	27	17	2	5	7	61	11,5
1765	0	1	26	13	3	7	4	54	7,4
Ogółem	53	24	250	162	23	79	120	711	16,9

W tabeli zamieszczono dane dotyczące ilości chrztów z początku wieku oraz z lat 30. i 60. XVIII wieku. Można domniemywać, że bardzo wiele chrztów z wiosek Komorów i Huta odbywało się poza macierzystą parafią. Niemożliwe, aby w kolejnych kilku latach nie urodziło się w tych wioskach ani jedno dziecko. Zapewne tak nie było, tylko chrzczono je najprawdopodobniej w kościele w Cmolasie. Powody takiego stanu rzeczy mogły być różne, ale przede wszystkim decydowała o tym odległość do kościoła, a także nieobecność księdza w macierzystej parafii. Takie przyczyny powodowały z kolei, że wiele dzieci z takich osad jak: Jagodnik, Kosowy, Kocubay, Łubnica, Siedlanów, Trzeźnik, Trześówka, które należały do okręgu cmolaskiej parafii, było chrzczonych w kościele w Ostrowach.

Na podstawie ilości chrztów, bez uwzględnienia miejscowości Komorów i Huta, z których dane zostały znacznie zaniżone, możemy

stwierdzić, że najbardziej zasobną w ludność były wioski Ostrowy i Przylęk. Natomiast nie możemy w oparciu o to źródło nawet szacunkowo określić, jak wielkie pod względem liczby mieszkańców były osady tworzące okręg parafialny w Ostrowach.

Pomimo tego, że dane zawarte w aktach metrykalnych dostarczają bardzo mało wiarygodnych informacji dotyczących liczebności społeczeństw poszczególnych wiosek tworzących okręg parafialny Ostrowy, pozwalają jednak na sporządzenie w miarę dokładnego wykazu nazwisk, jakimi były określane rodziny chłopskie w tej parafii. Ze względu na dużą ich ilość ograniczymy się tylko do tych, które zostały odnotowane w XVII wieku²⁰.

Huta: Banaś, Bednarz, Brożyna, Drab, Drak, Drzazga, Garbownik, Guska, Hałka, Huchro, Hulowic, Hutnik, Kościelniak, Krzos, Kudela, Kurc, Kusak, Malarz, Moskal, Okroz, Pipała, Rozwalec, Sularz, Trela, Wojnas.

Komorów: Babula, Bednarz, Brzoza, Chmielowiec, Czapla, Dulak, Foc, Fryc, Furdys, Giel, Guska, Hutnik, Jadach, Kolasa, Kołodziej, Kopeć, Kościelniak, Kowal, Koza, Krotis, Krupa, Ledwożyw, Magda, Maziarz, Opałka, Ozog, Perc, Rzeszotko, Stefanowicz, Świder, Szypuła, Tkacz, Tulak, Wolak, Zięba.

Ostrowy: Babiarez, Babula, BuKała, Burek, Cep, Domarac, Drab, Dudzik, Działowic, Foc, Fryc, Godek, Gogoł, Gołabek, Gromada, Guska, Jagustyn, Jemiolo, Kaczmarz, Klimko, Kłosiak, Kołodziej, Kościelniak, Kowal, Król, Krzemień, Kubik, Kureło, Kusiak, Madura, Magda, Marek, Maziarz, Moskal, Muzio, Ofiara, Obara, Pachniak, Parys, Paśniak, Pawlik, Pieniak, Pietryka, Pluskwa, Polak, Rozmiat, Róg, Sałdyka, Seyta, Sledziona, Skowron, Słoń, Słowik, Sopek, Tulak, Wiercioch, Winiarz.

Przylęk: Babiarez, Bajor, Bednarz, Ciepłik, Dudek, Dudzik, Dulak, Dzwiega, Furdyna, Golonka, Hycz, Kabała, Kamyk, Klimko, Koza, Kowal, Kubatka, Matys, Mazur, Nawalany, Paduch, Paterak, Piwowar, Rogala, Rozmiat, Róg, Saj, Salamon, Strzępka, Stypa, Swiek, Sycz, Trukos, Tutak, Winiarz, Wojtowicz, Wrazień, Zalesiak, Zawada, Zych.

Szydłowiec: Dryia, Dulik, Hyiek, Hyk, Konat, Kubik, Leśny, Ogonek, Pietryka, Stapor, Tulak, Zych.

Toporów: Babula, Dudek, Dudzik, Fec, Gromada, Kamyk, Kędzior, Kowal, Kraisz, Kubik, Maziarz, Okrutnik, Pietryka, Saj, Salamon, Stypa, Wezeł, Wrzask.

Warto zaznaczyć, że to samo nazwisko było wtedy zapisy-

²⁰ Wykaz został sporządzony w oparciu o metryki ślubów z lat 1670-1700 parafii Ostrowy Tuszowskie. Nie uwzględniono nazwisk, które zostały zapisane w wersji zdrobniałej np. Kowalczyk, Kędziorek oraz tych kończących się na „-ski”, „-cki”

wane w różnej formie, w zależności od tego, kto był nim określany. Syn chłopca o nazwisku Kowal był zapisywany jako Kowalczyk, córka to Kowalówna, a żonę odnotowywano jako Kowalowa. Proces kształtowania się nazwisk chłopskich nie był jeszcze w wiekach XVII i XVIII zakończony. Wiele nazwisk zmieniało się i przybierało różne formy. Pojawia się również miana chłopów zakończone na „-ski”, a więc takie, które były przynależne stanowi szlacheckiemu. Powodem takiego uszlachetnienia nazwisk chłopskich były względy społeczne. Osoby zmieniające swoje miana na te z końcówką „-ski” pragnęły je na swój sposób udostojnić, a co za tym idzie upodobnić do tych szlacheckich²¹. To zjawisko przekształcenia nazwisk chłopskich w szlacheckie przybrało w parafii Ostrowy Tuszowskie pod koniec XVII i w pierwszej połowie XVIII wieku dość znaczne rozmiary. Oto kilka przykładów zamiany chłopskich nazwisk na te kojarzone ze szlachtą: Guska-Guskowski, Kaczmarz-Kaczmarski, Libera-Liberski, Moskał-Moskalski, Obara-Obarski, Pipała-Pipalski, Skowron-Skowroński. Takich przypadków było dużo więcej.

Zdarzało się, że do identyfikacji niektórych chłopów używano dwóch nazwisk do czasu aż jedno z nich nie wyparło drugiego. W tych najstarszych aktach metrykalnych parafii Ostrowy Tuszowskie spotkamy sześć takich przypadków. Cztery z tych rodzin posługujących się dwoma nazwiskami zamieszkiwało na terenie parafii Ostrowy, a pozostałe dwie w parafii Cmolas. Oto ich wykaz:

Jan Guska alias Hutnik z Komorowa,
 Stanisław Hoia alias Krupa z Ostrowów,
 Maciej Libera alias Cantoris z Ostrowów,
 Tomasz Posłuszny alias Kowal z Kosów,
 Kacper Rusin alias Młynarz z Łubnicy,
 Marcin Winiarz alias Mazur z Przyłęka.

Powyższe zapisy przemawiają za tym, że jedno z tych nazwisk było mianem rodowym, a drugie przezwiskiem (przydomek), który był w powszechnym użyciu i znacznie ułatwiał identyfikację danej osoby. Prawie w każdym przypadku to drugie miano oznaczało za-wód, jaki rodziny te wykonywały.

Warto zaznaczyć, że nazwiska Kędzior i Lis, a więc te miana, którymi były określane najbardziej znane w XX wieku osoby pochodzące z tej parafii, to jest Andrzej Kędzior i Wojciech Lis, też zostały odnotowane w tych najstarszych aktach metrykalnych. Z tym, że nazwisko Kędzior pojawia się w metrykach ślubów mieszkańców Toporowa już w 1687 roku i zostało tam zapisane w formie zdrobniałej

²¹ M. Górny, *Przezwiska i nazwiska chłopów pałuckich w XVII wieku. Pochodzenie i budowa*, Wrocław 1990, s. 68-69.

jako Kędziorek²². Mianem Kędzior i Kędziorek będzie w XVIII-wiecznych metrykach zapisanych bardzo wielu mieszkańców tej osady. Natomiast nazwisko Lis zostało odnotowane 16 kwietnia 1767 r., kiedy to był chrzczony Franciszek, syn Katarzyny i Wojciecha Lisów z Toporowa²³.

Na podstawie akt metrykalnych możemy poznać nie tylko nazwiska, jakimi były określane rodziny tworzące ówczesną społeczność parafialną, ale także imiona, jakie nadawano wtedy dzieciom. Te ze stanu chłopskiego otrzymywały podczas chrztu jedno imię. Na setki ochrzczonych dzieci chłopskich w parafii Ostrowy w latach 1703-1772 spotkałem tylko jeden przypadek, że jedno z nich otrzymało dwa imiona²⁴. Zupełnie inaczej było u szlachty. Dzieci szlachty otrzymywały na chrzcie dwa, trzy, a nawet więcej imion. Zagadnienie, jakie imiona nadawano dzieciom chłopskim w parafii Ostrowy na początku pierwszej połowy XVIII wieku, ilustruje poniższa tabela.

Rok	Imiona żeńskie	Ilość chrztów	Imiona męskie	Ilość	Ilość
1703	Katarzyna	3	Sebastian	1	33
	Agnieszka	2	Błażej	1	
	Zofia	4	Maciej	1	
	Anna	1	Kazimierz	1	
	Regina	1	Stanisław	1	
	Maria	1	Józef	3	
	Jadwiga	4	Wojciech	1	
	Teresa	1	Jan	5	
1705	Maria	6	Wawrzyniec	1	22
	Regina	1	Marcin	1	
	Katarzyna	3	Sebastian	2	
	Agnieszka	1	Wojciech	1	
	Zofia	1	Stanisław	1	
	Anna Teresa	1	Marcin	2	
			Maciej	1	
		Andrzej	1		
		Tomasz	1		

Z powyższego zestawienia wynika, że raczej nie było takich imion, które cieszyłyby się specjalnym powodzeniem. Tylko w 1705 roku imię Maria dominowało wśród imion żeńskich, ale to chyba zrozumiałe, bo Ostrowy to parafia maryjna. Należy jednak zaznaczyć, że było ono zapisywane w formie Marina lub Marianna.

²² Dnia 2 listopada 1687 r. Maciej Kędziorek poślubił Katarzynę Salamon. Obydwoje zamieszkiwali w Toporowie, w: APO, Lib.Cop., b.s.

²³ APO, Lib.Bap., b.s.

²⁴ 19 lipca 1705 r. córka Tomasza i Krystyny Saik z Przylęka otrzymała na chrzcie dwa imiona –Anna Teresa, w: tamże.

Uzupełnieniem powyższego wykazu są również imiona szlachty i duchownych zaprezentowane w zestawieniach dotyczących osób nobilitowanych i duchowieństwa. Otóż na terenie parafii Ostrowy w omawianym okresie, oprócz setek rodzin należących do stanu chłopskiego, mieszkało również wiele osób należących do stanu szlacheckiego. W aktach metrykalnych zostało ich odnotowanych ponad sto. Ich wykaz zawiera poniższa tabela.

Lp.	Nazwisko i imię	Miejscowość	Odnutowana(-y) po raz pierwszy
1	Adynowska Petronela	Przyłęk	1702 r.
2	Baczyński Benedykt	Komorów	1760 r.
3	Bedeńska Teresa	Ostrowy	1675 r.
4	Borowska Anna	Ostrowy	1711 r.
5	Borowski Jan	Ostrowy	1712 r.
6	Borowski Władysław	Ostrowy	1711 r.
7	Bromeńska Anna Zofia	Ostrowy	1714 r.
8	Bromeńska Katarzyna	Ostrowy	1714 r.
9	Bromeński Wojciech	Ostrowy	1714 r.
10	Chronowska Katarzyna	Ostrowy	1703 r.
11	Chrzanowska Anna Agnieszka	Komorów	1743 r.
12	Chrzanowska Rozalia	Komorów	1746 r.
13	Chrzanowski Brunon Maksymilian	Komorów	1746 r.
14	Chrzanowski Wojciech	Komorów	1741 r.
15	Germanowa Anna	Przyłęk	1703 r.
16	Grabowski Franciszek	Ostrowy	1704 r.
17	Jakubowski Jan	Przyłęk	1732 r.
18	Janiszewski (N)	Ostrowy	1762 r.
19	Jezierska Janina	Ostrowy	1767 r.
20	Jezierski Jan	Ostrowy	1767 r.
21	Jezierski Stanisław Jan Nepomucen	Ostrowy	1767 r.
22	Krupińska Marianna	Przyłęk	1736 r.
23	Krupski Jan Maciej	Ostrowy	1670 r.
24	Krzelczycka-Mrozek Anna	Komorów	1719 r.
25	Krzelczycki-Mrozek Józef	Komorów	1719 r.
26	Krzelczycki-Mrozek Julian Wojciech Antoni	Komorów	1719 r.
27	Kunarzewska* Salomea Katarzyna	Komorów	1728 r.
28	Kunarzewska Urszula	Komorów	1726 r.
29	Kunarzewska Urszula Teresa	Komorów	1728 r.
30	Kunarzewski Wojciech	Komorów	1728 r.
31	Lipnicki Michał	Ostrowy	1696 r.
32	Makowski Franciszek	Przyłęk	1772 r.
33	Miedyński Jan	Przyłęk	1733 r.

* Nazwisko Kunarzewski było w aktach metrykalnych zapisywane również jako Kunarzowski oraz Konarzowski.

34	Mielecka Konstancja	Ostrowy	1743 r.
35	Mielecki Józef	Ostrowy	1744 r.
36	Mikulicz Ambroży Marek	Ostrowy	1734 r.
37	Mikulicz Barbara	Ostrowy	1737 r.
38	Mikulicz Konstancja	Ostrowy	1734 r.
39	Mikulicz Szymon	Ostrowy	1738 r.
40	Miernicki Kazimierz	Przyłęk	1733 r.
41	Mroczkowska Dorota	Ostrowy	1768 r.
42	Mroczkowska Kunegunda Barbara	Przyłęk	1729 r.
43	Mroczkowska Marianna	Ostrowy	1721 r.
44	Mroczkowska Petronela	Przyłęk	1704 r.
45	Mroczkowski Sebastian Józef Władysław	Przyłęk	1704 r.
46	Mroczkowski Stanisław	Przyłęk	1702 r.
47	Mroczkowski Stanisław Michał Franciszek	Ostrowy	1706 r.
48	Mroczkowski Władysław	Ostrowy	1723 r.
49	Napierkowska Helena	Ostrowy	1713 r.
50	Nepalska Franciszka	Przyłęk	1719 r.
51	Nepalska Jadwiga	Przyłęk	1712 r.
52	Nepalska Marianna	Przyłęk	1740 r.
53	Nepalska Urszula	Przyłęk	1724 r.
54	Nepalski Antoni Jan	Przyłęk	1726 r.
55	Nepalski Grzegorz	Przyłęk	1714 r.
56	Nepalski Józef Franciszek Michał	Przyłęk	1704 r.
57	Nepalski Maciej Wojciech	Przyłęk	1711 r.
58	Nepalski Michał	Przyłęk	1712 r.
59	Nowicki Józef	Przyłęk	1726 r.
60	Ossolińska Aleksandra	Przyłęk	1724 r.
61	Ossolińska Barbara	Przyłęk	1706 r.
62	Ossolińska Ludwika	Przyłęk	1734 r.
63	Ossoliński Jan	Przyłęk	1712 r.
64	Ossoliński Józef	Przyłęk	1709 r.
65	Ossoliński Kazimierz	Przyłęk	1703 r.
66	Ossoliński Zygmunt	Przyłęk	1714 r.
67	Ostrowska Anna Małgorzata Magdalena	Przyłęk	1758 r.
68	Ostrowska Ewa	Przyłęk	1758 r.
69	Ostrowski Andrzej	Przyłęk	1758 r.
70	Ostrowski Szymon Tadeusz	Przyłęk	1760 r.
71	Pęczyński Józef	Ostrowy	1760 r.
72	Politowski Józef	Przyłęk	1703 r.
73	Popiel Antoni	Komorów	1711 r.
74	Rapacki Józef	Przyłęk	1734 r.
75	Razdzwański Jan	Ostrowy	1711 r.
76	Różańska Barbara	Przyłęk	1714 r.
77	Różański Aleksander	Przyłęk	1707 r.
78	Rybczyńska Róża	Ostrowy	1767 r.
79	Rybczyński Konstanty Wojciech	Ostrowy	1767 r.

80	Rybczyński Wojciech	Ostrowy	1766 r.
81	Rzeczycka Agnieszka	Ostrowy	1735 r.
82	Sierakowska Magdalena	Ostrowy	1727 r.
83	Sierakowski Michał	Ostrowy	1727 r.
84	Skwartz Józef	Ostrowy	1740 r.
85	Smarzowska Konstancja	Ostrowy	1735 r.
86	Smarzowska Teresa	Ostrowy	1735 r.
87	Stejkowska Katarzyna	Ostrowy	1696 r.
88	Swierski Piotr	Ostrowy	1670 r.
89	Trzeneski Andrzej	Przyłęk	1704 r.
90	Wacowska Aleksandra	Przyłęk	1707 r.
91	Wąsowicz (N)	Przyłęk	1761 r.
92	Wąsowicz Krystyna	Przyłęk	1761 r.
93	Woiasiewiczowa Katarzyna	Huta	1724 r.
94	Wosczyńska Krystyna	Ostrowy	1711 r.
95	Wosczyński Michał Marcin	Ostrowy	1711 r.
96	Wosczyński Stanisław	Ostrowy	1711 r.
97	Wójcikowski Franciszek	Huta	1728 r.
98	Zawadzka Zofia	Ostrowy	1675 r.
99	Zawadzki Stanisław	Ostrowy	1711 r.
100	Zborowska Helena	Ostrowy	1760 r.
101	Zborowski Feliks	Ostrowy	1761 r.
102	Zborowski Krzysztof	Ostrowy	1761 r.
103	Ziębicka Franciszka	Przyłęk	1704 r.
104	Ziębicka Marianna	Przyłęk	1711 r.
105	Zwierzynski Paweł	Przyłęk	1733 r.

Szlachta zamieszkała w parafii Ostrowy była związana przede wszystkim z folwarkami w Przyłęku, Ostrowach i Komorowie. Z tym, że te w Komorowie i Ostrowach to tzw. wójtostwa, które były w posiadaniu poszczególnych rodzin szlacheckich na mocy nadania królewskiego. Na podstawie zapisów metrykalnych nie możemy dokładnie określić kondycji materialnej osób nobilitowanych zamieszczonych w powyższym wykazie. W większości przypadków trudno jest stwierdzić, do jakiej kategorii szlachty winno się ich zaliczyć. Tylko na podstawie tego źródła nie jesteśmy w stanie, poza nielicznymi przypadkami, ustalić, czy byli to magnaci, czy szlachta: zamożna, średnia, drobna, a może tylko zagrodowa.

Zapisy metrykalne dostarczają nam jednak takich informacji, że tenutariuszami (dzierżawcami) wójtostwa w Ostrowach w latach 60. XVIII wieku byli: Zborowscy, Mroczkowie, Rybczyńscy. Kilkadziesiąt lat wcześniej wójtostwo to było w rękach najpierw rodziny Zawadzkich, a później Sierakowskich. Jako ciekawostkę można podać, że rodziny te wchodziły w koligacje i przyjaźniły się ze szlachtą wchodzącą w skład kolbuszowskiego dworu księcia Sanguszki. Potwierdza

to zapis metrykalny z 8 sierpnia 1728 r., kiedy to w Kolbuszowej była chrzczona Zuzanna Klara Wierzbicka. Jej rodzice to Grzegorz Wierzbicki, tymczasowy ekonom księcia Sanguszki, i Marianna Zuzanna Zawadzka. Natomiast rodzicami chrzestnymi byli Michał Sierakowski i Magdalena Elżbieta Sierakowska z Ostrowów²⁵. Jeżeli więc rodzice chrzestni córki ekonoma księcia Sanguszki pochodzili z Ostrowów, a jego żona była z domu Zawadzka, to należy sądzić, że wywodziła się z rodu Zawadzkich, którzy w drugiej połowie XVII i na początku XVIII wieku byli posesorami folwarku wójtowskiego w Ostrowach.

Na początku lat 60. XVIII stulecia jako administrator Komorowa został odnotowany Benedykt Baczyński. W tym samym czasie w Przyłęku urząd ten sprawowała rodzina Ostrowskich. Jednak najzamożniejsi byli Ossolińscy, którzy mieli między innymi swoje dobra w Przyłęku. Mimo bardzo wysokiej pozycji społecznej, jaką miał ten ród, bo był zaliczany do grupy najznakomitszych rodów ówczesnego województwa sandomierskiego²⁶, to jednak niektórzy jego przedstawiciele potrafili przełamywać bariery stanowe i spotkamy wśród nich i takich, którzy byli rodzicami chrzestnymi chłopskich dzieci²⁷. Decydowali się na to nie tylko przedstawiciele rodu Ossolińskich, ale również ci nobilitowani, którzy byli mniej zamożni. W metrykach chrztów parafii Ostrowy spotkamy kilkanaście zapisów poświadczających, że mieszkająca tam szlachta była rodzicami chrzestnymi chłopskich dzieci. Szczególnie wielu ich było ze szlacheckich rodów Mroczkowskich i Nepalskich, ale byli nimi również: Baczyńscy, Mierniccy, Różańscy, Smarzewscy i inni herbowi. Nie zawsze szlachetnie urodzeni trzymali do chrztu chłopskie dzieci w towarzystwie osób ze swojego stanu. Spotkamy wiele i takich przypadków, że matką chrzestną była szlachcianka, a ojcem chrzestnym osoba ze stanu chłopskiego²⁸.

²⁵ Archiwum Parafii Kolbuszowa [dalej: APK], Liber Baptisatorum (1724-1742), b.s.

²⁶ Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572-1696*, Kielce 1985, s. 13.

²⁷ Rodzicami chrzestnymi Krzysztofa, syna Reginy i Franciszka Rozmiat z Przyłęka, urodzonego 2 sierpnia 1709 r., byli: *Venerabilis* (Czcigodny) Kazimierz Ossoliński i *Generosa* (szlachetnie urodzona) Ludwika Ossolińska, w: APO, Lib.Bap..

²⁸ Oto dwa przykłady potwierdzające, że szlachcianki w towarzystwie chłopów trzymały do chrztu dzieci ze stanu chłopskiego: 4 marca 1707 r. był chrzczony Kazimierz, syn Jadwigi i Feliksa Kościelniak z Ostrowów. Jego rodzicami chrzestnymi byli Stanisław Krupka i szlachcianka Petronela Mroczkowska. 19 marca 1707 r. była chrzczona Zofia, córka Elżbiety i Wojciecha Rozmiat z Przyłęka. Rodzicami chrzestnymi byli Wojciech Salamon i szlachcianka Barbara Różańska, w: tamże.

Było i odwrotnie, ojcem chrzestnym był szlachcic, a matką chrzestną chłopka²⁹.

Osoby ze szlacheckiego stanu mieszkające na terenie parafii Ostrowy były również rodzicami chrzestnymi chłopskich dzieci w innych parafiach. Taki przypadek mamy odnotowany w metrykach chrztu parafii Kolbuszowa, kiedy to 5 czerwca 1728 r. szlachcianka z Komorowa Urszula Konarzowska była matką chrzestną Antoniego, syna Stefana i Zuzanny Kolisz, *laboriosi de Kolbuszowa*³⁰.

Trudno jednoznacznie wyjaśnić, co było powodem tego specyficznego braterstwa szlachty z chłopami polegającego na tym, że byli rodzicami chrzestnymi ich dzieci. Nie można wykluczyć, że było to spowodowane jakimiś zwyczajami czy przesadami, na temat których dziś już nic nie wiemy. A być może, że nie trzeba się tu doszukiwać żadnych przesądów i zwyczajów, tylko tutejsza szlachta była na tyle przyjaźnie nastawiona do swoich poddanych, że zostając rodzicem chrzestnym chłopskiego dziecka, wcale nie poczytywano sobie tego za coś, co uwłaczało stanowi szlacheckiemu, a wręcz odwrotnie, jeszcze bardziej to ich nobilitowało i przysparzało większego szacunku wśród ludności chłopskiej. Nie można wykluczyć, że decydował o tym zwykły kaprys szlachcica czy szlachcianki. Zresztą, takie przypadki nie występowały tylko w parafii Ostrowy. W niedalekiej Kolbuszowej nawet tak wielki magnat, jakim był Aleksander Michał Lubomirski, który pełnił wiele urzędów i godności, a w samym województwie sandomierskim jego dobra to 8 miast, 114 wsi i 3 części wsi³¹, również zdobył się na taki gest i 3 grudnia 1657 r. trzymał do chrztu Filipa Stolarza, syna jednego ze swoich poddanych³².

Sporadycznie szlachta świadkowała także na chłopskim ślubie. Tak było w lutym 1738 roku, kiedy to szlachcic Szymon Mikulicz był świadkiem na ślubie Marcina Gromady i Anny Skorskiej z Ostrowów. Drugim świadkiem był Jan Kościelny, chłop pochodzący także z tej wioski³³.

Ten przejaw braterstwa między tymi dwoma stanami nie był równoważny, gdyż nie spotkałem w metrykach ani jednego przy-

²⁹ 5 lipca 1760 r. szlachcic Benedykt Baczyński wspólnie z chłopką Agnieszką Chmielowiec z Komorowa byli rodzicami chrzestnymi Krzysztofa, syna Katarzyny i Macieja Zięba z Komorowa, w: tamże.

³⁰ APK, Liber Baptisatorum (1724-1742), b.s.

³¹ A. Homecki, *Produkcja i handel zbożowy w latyfundiach Lubomirskich w drugiej połowie XVII wieku i pierwszej połowie XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 119.

³² APK, Liber Baptisatorum (1640-1663), p. 161; zob. także: W Mroczka, *Trzy nieznanie siedemnastowieczne osady*, w: *Parafia Kolegiacka Wszystkich Świętych w Kolbuszowej w latach 1510-2010. Studia, szkice i materiały*, red. S. Zych, Kolbuszowa 2010, s. 268.

³³ APO, Lib.Cop., b.s.

padku, by osoba ze stanu chłopskiego dostąpiła zaszczytu bycia rodzicem chrzestnym szlacheckiego dziecka czy była świadkiem na szlacheckim ślubie. Otóż były nimi osoby nobilitowane, a czasami duchowni. Pochodzili nie tylko z miejscowości leżących w parafii Ostrowy, ale również z tych znajdujących się w sąsiednich parafiach: Cmolas, Kolbuszowa, Chorzeliów oraz tych dużo bardziej oddalonych. Byli wśród nich i dostojnicy pełniący urzędy kasztelanów. Tak było 4 czerwca 1724 r., kiedy to na ślubie Aleksandry Ossolińskiej z Przylęka świadkiem był Józef Ossoliński. W metryce zapisano, że był on kasztelanem połanieckim³⁴.

Mimo że w aktach metrykalnych nie spotkałem ani jednego przypadku, aby rodzicami chrzestnymi szlacheckiego dziecka były osoby ze stanu chłopskiego, to wcale nie znaczy, że na terenie Kolbuszowszczyzny takie zdarzenia nie miały miejsca. Otóż czasami ci bardzo wielcy nobilitowani, nawet z tytułem książęcym, prosili na rodziców chrzestnych swoich dzieci osoby będące pensjonariuszami szpitali, a więc zwykłych przytułków dla ubogich. Trudno więc zakładać, aby przybywające tam osoby cieszyły się jakimś szczególnym prestiżem, a jednak w sporadycznych przypadkach dostępowały one zaszczytu bycia rodzicem chrzestnym dzieci tych najzamożniejszych. Tak było w Kolbuszowej 6 kwietnia 1743 r., kiedy to był chrzczony syn księcia Sanguszki, ówczesnego właściciela klucza dóbr kolbuszowskich. Nadano mu na chrzcie imiona: Hieronim Adam Izydor Wincenty Stanisław Kostka, a jego rodzicami chrzestnymi byli Mikołaj Michałowski i Teresa Jurkowska. Przy ich nazwiskach zapisano: *de Hospitale Kolbuszowien pauperibus*³⁵, co jednoznacznie wskazuje, że byli oni ubogimi mieszkańcami kolbuszowskiego szpitala. Tu też trudno jest wyjaśnić, czym kierował się książę Sanguszko, że zaprosił tych ubogich na rodziców chrzestnych swego dziecka. Czy było to spowodowane jakimś nieznanym zwyczajem, może przesądem, który mówił, że tacy chrzestni zapewnią dziecku pomyślność? A może był to tylko zwykły kaprys wielkiego magnata?

Na podstawie tych najstarszych akt metrykalnych możemy sporządzić również listę osób należących do stanu duchownego,

³⁴ Osoba sporządzająca zapis metrykalny chyba popełniła błąd, bo kasztelan połaniecki z rodu Ossolińskich, który pełnił ten urząd w 1724 r. miał na imię Jerzy Zbigniew. Natomiast jego brat Józef, a więc ten, który został odnotowany w aktach metrykalnych parafii Ostrowy Tuszowskie, był kasztelanem czchowskim. Pełnił też inne urzędy. Był podstolim i stolnikiem sandomierskim, zob.: *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K.Chłapowski i A.Falniowska-Gradowska, red. A. Gašiorowski, Kurnik 1993, s. 38, 66, 202 i 203.

APK, Liber Baptisatorum (1743-1772), b.s.

³⁵ APK, Liber Baptisatorum (1743-1772), b.s.

które w latach 1670-1772 na stałe lub tymczasowo duszpasterzowały w parafii Ostrowy i były tu szafarzami sakramentów. Ich wykaz zawiera poniższe zestawienie.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja, godność	Kiedy został odnotowany
1.	Maciej Gąskiewicz	proboszcz w Ostrowach	1670-1672
2.	Grzegorz Pitkowiec	wikary w Cmolasie	udzielał ślubów w styczniu 1672 r.
3.	Piotr Miklaszewicz	wikary w Ostrowach	udzielał ślubów w styczniu 1673 r.
4.	Wojciech Starzyński	proboszcz w Ostrowach	od lutego 1673 r. do 1679 r.
5.	Stanisław Kochanowicz	wikary z Cmolasu	świadek na ślubie 20 lutego 1678 r. i 13 listopada 1684 r., udzielał ślubu w październiku 1684 r.
6.	Kacper Gierleowicz	proboszcz w Ostrowach	od lipca 1679 r. do 1685 r.
7.	Bartłomiej Olszowiec	proboszcz w Cmolasie	świadek na ślubie 21 listopada 1684 r.
8.	Tomasz Dydowicz	proboszcz w Ostrowach; był też określany jako tymczasowy wikary w Ostrowach	od stycznia 1685 r. do 1723 r. 1725 r.
9.	Seweryn Bystrzanowski	(?)	udzielał ślubu 22 stycznia 1689 r.
10.	Wojciech Wawrzonkowiec	mansjonariusz mielecki	udzielał ślubu w listopadzie 1696 r.
11.	Stanisław Pachnicki	prebendarz mielecki	udzielał chrztu w lutym 1703 r.
12.	Baltazar Rymarski	(?)	udzielał chrztu w kwietniu 1703 r.
13.	Andrzej Gruszczyński	Diakon	udzielał chrztu w kwietniu 1704 r.
14.	Stanisław Misiewicz	wikary z Miechocina	udzielał chrztu w sierpniu 1704 r.
15.	Ludwik Omaciński	z zakonu franciszkanów	udzielał chrztu w lipcu 1707 r.
16.	Stanisław Burłowski	(?)	udzielał ślubu w październiku 1707 r.
17.	Stanisław Mioszawski	proboszcz z Trześni	udzielał ślubu w lutym 1710 r.
18.	Wojciech Kochanowski	(?)	udzielał chrztu w kwietniu 1713 r.
19.	Andrzej Woycikowski	wikary z Cmolasu administrator w Cmolasie	udzielał chrztu w sierpniu 1713 r. udzielał ślubu w 1720 r.

20.	Jan Antoni Małkiewicz	proboszcz w Cmolasie	udzielał chrztu w 1722 r., udzielał ślubu w 1724 r.
21.	Wojciech Gorecki	proboszcz w Ostrowach; przed przybyciem do Ostrowów był wikarym w Padwi; w niektórych zapisach metrykalnych był określany jako tymczasowy proboszcz	od kwietnia 1723 r. do lutego 1744 r.
22.	Sebastian Głembacki	prepozyt mielecki	udzielał ślubu 18 czerwca 1724 r.
23.	Jan Kazimierz Sabarecki	proboszcz w Mrowli, kanonik tarnowski	udzielał chrztu w styczniu 1733 r.
24.	Mikołaj Palczewski	tymczasowo przebywający przy Kościele w Ostrowach	udzielał chrztu w sierpniu 1736 r.
25.	Jakub Borowicz	tymczasowy administrator w Chorzelowie	był ojcem chrzestnym dziecka z Szydłowca
26.	Ludwik Sieradzki	proboszcz w Ostrowach	od lutego 1744 r. do 1757 r.
27.	Szymon Staniszewski	wikary w Podleszanach	udzielał chrztu w kwietniu 1744 r.
28.	Grzegorz Beryza	wikary w Cmolasie	udzielał chrztu we wrześniu 1744 r.
29.	Sebastian Dymiński (?)	prebendarz w Borowej (1744 r.), administrator w Borowej (1748 r.), prebendarz mielecki (1757 r.)	udzielał kilka razy ślubów i chrztów w latach: 1744, 1747, 1748, 1757, 1758
30.	Andrzej Mrozowski	wikary w Cmolasie	udzielał ślubu we wrześniu 1747 r., udzielał chrztu w 1751 r. i 1754 r.
31.	Wojciech Czerwiński	tymczasowy administrator w Ostrowach	od października do lutego 1748 r.
32.	Jan Sokalski	wikary w Mielcu	udzielał chrztu w 1748 r.
33.	Franciszek Owczarski	(?)	udzielał chrztu w styczniu 1750 r.
34.	Wojciech Wyczyński	prebendarz w Cmolesie	udzielał chrztu w czerwcu 1750 r.
35.	Michał Ankwicz	z zakonu jezuitów	udzielał chrztu w 1757 r.
36.	Marcin Wąsowicz	z zakonu jezuitów	udzielał chrztu w 1757 r.
37.	Tomasz Kwaśniewski	administrator w Gawłuszowicach	udzielał chrztu w 1757 r.
38.	Paweł Banaszkiwicz	wikary w Czerminie	udzielał chrztu w 1757 r. i 1758 r.
39.	Szymon Wątroński	mansjonarisz mielecki	udzielał chrztu w 1758 r.
40.	Grzegorz Moskałewicz	prebendarz w Chorzelowie	udzielał chrztu w 1758 r.

41.	Jakub Bykowski	tymczasowy administrator w Ostrowach	lipiec – sierpień 1758 r.
42.	Andrzej Mrozowski	proboszcz w Ostrowach 1759 r.	od września 1758 do września 1795 r.
43.	Ignacy Ligęziński	proboszcz w Ostrowach	od września 1759 r.
44.	Jan Kleszczyński	prebendarz w Bolesławiu	udzielał chrztu 23 kwietnia 1761 r.
45.	Ignacy Jędrzejewski	wikary w Padwi	udzielał chrztu w czerwcu 1761 r.
46.	Władysław Stan-kowski	z zakonu franciszkanów	udzielał chrztu 11 kwietnia 1764 r.
47.	Wojciech Wy-czyński	prebendarz w Kolbuszowej	udzielał chrztu w 1765 i w 1766 r.
48.	Czesław Ludy-chowski	Zakonnik	udzielał chrztu 27 września 1767 r.
49.	Franciszek Tra-czewski	wikary w Gawłuszowicach	udzielał chrztu 16 maja 1768 r.
50.	Joachim Kęde-rowski	z zakonu franciszkanów	udzielał chrztu 19 maja 1770 r.
51.	Antoni Miller	z zakonu franciszkanów	udzielał chrztu w 1772 r.

Większość odnotowanych w powyższym zestawieniu księży spełniało posługę duszpasterską w Ostrowach, zastępując nieobecnych tutejszych proboszczów. Te nieobecności wynikały przede wszystkim z udziału w kongregacjach, z choroby oraz z wyjazdów poza parafię. Wtedy to zastępowali ich księża z parafii niezbyt oddalonych, a więc z Borowej, Chorzelowa, Cmolasu, Gawłuszowic, Kolbuszowej, Mielca, Padwi, Podleszan. Sporadycznie szafarzami sakramentów byli tu również kapłani z innych parafii oraz zakonnicy, a także księża, którzy okazjnie gościli w ostrowskiej parafii³⁶.

Najliczniejszy był stan chłopski. W interesującym nas okresie składał się on z setek rodzin, ale zapisy metrykalne nie pozwalają na uchwycenie podziałów, jakie występowały w tej klasie społecznej. Ludność chłopska była w metrykach określana jako *laboriosi* (pracowici). Brak jest między innymi takich określeń jak: *agricola* (rolnik), *cmetho* (kmięć), *hortulanus* (zagrodnik), *inquilinus* (komornik, chałupnik), które pozwalałyby ustalić podziały wśród klasy chłopskiej. Zapisy metrykalne nie pozwalają także na stwierdzenie, czy byli w parafii: parobkowie, żebracy, włóczędzy, ludzie żyjący z jałmużny, bo brak jest takich łacińskich określeń jak: *iuvagionis* (parobek), *mendicans* (żebrak), *wagabunda* (włóczęga), *elemosynarius* (człowiek

³⁶ Jako gość (*hospes*) został określony ks. Baltazar Rymarski, który udzielał chrztu w Ostrowach 15 kwietnia 1703 r.

żyjący z jałmużny). Możemy jednak na podstawie metryk, chociaż tylko w bardzo ograniczonym zakresie, poznać strukturę zawodową ówczesnej społeczności. W aktach metrykalnych są pojedyncze informacje poświadczające, kto był w Ostrowach organistą, kantorem czy nauczycielem szkoły parafialnej. Wykaz tych osób zawiera poniższe zestawienie.

Lp.	Imię i nazwisko	Nazwa zawodu	odnotowany w metrykach po raz pierwszy
1.	Jan Guszkowski	organista	1703 r.
2.	Wojciech Gorski	nauczyciel	1704 r.
3.	Michał Guszkowski	organista	1704 r.
4.	Maciej Libera (Liberski)	kantor	1722 r.
5.	Marcin Rutkowski	organista	1745 r.
6.	Kazimierz Niedźwiecki	organista	1757 r.
7.	Szymon Jaroszewski	organista	1760 r.
8.	Kazimierz Wierzbicki	organista	1763 r.
9.	Maciej TrojnarSKI	organista	1766 r.

Odnutowano również dwóch żołnierzy: Walentego Dydowica i Kazimierza Kołaczkowskiego. Zostali oni zapisani jako *miles* (żołnierz) i pierwszy z nich został wymieniony w 1703 r., gdy był ojcem chrzestnym chłopskiego dziecka z Toporowa. Drugi sprawował tę samą funkcję w 1726 r. w Komorowie. Nie zaznaczono, skąd pochodzili, ale zapewne nie byli tutejszymi mieszkańcami, bo tylko ten jeden raz zostali odnotowani w aktach metrykalnych.

Wierni ostrowskiego kościoła wykonywali i inne zawody. Można domniemywać, że trudnili się: bednarstwem, garncarstwem, hutnictwem, kowalstwem, maziarstwem. Byli karczmarzami, młynarzami, wyrabiali sita. O tym, że mogli wykonywać te zawody, świadczą ich nazwiska: Bednarz, Bednarczyk, Gancarz, Ganczarczyk, Maziarz, Maziarczyk, Hutnik, Hameryk, Kowal, Kowalczyk, Kaczmarz, Młynarz, Sitarz. Niektórzy z nich są zapisani w metrykach dwoma nazwiskami, z których jedno wskazuje na zawód, jaki wykonywali.

Ludność parafii nie izolowała się zupełnie od społeczności z innych miejscowości. Nawiązywała kontakty z nimi, o czym świadczy choćby to, że w metrykach odnotowano wiele przypadków takich małżeństw, w których jedno z małżonków pochodziło z innych parafii. Z dziewczętami z wiosek ostrowskiej parafii żenili się kawalerowie między innymi z takich miejscowości, jak: Chorzelów, Cyranka, Dąbrowica, Dzikowiec, Kielków, Kolbuszowa, Lipnica, Majdan, Malinie, Mechowiec, Męciszów, Niwiska, Padew, Przedbórz, Przywóz, Rudziska, Słężaki, Tuszów, Wola Baranowska. Również

na rodziców chrzestnych oraz świadków na ślub proszono czasami osoby z bardzo oddalonych miejscowości.

Akta metrykalne zaprzeczają wielu stereotypom, takim jak zamykanie się ówczesnych społeczności wiejskich w granicach swojej osady czy pełna izolacja ludności chłopskiej od stanu szlacheckiego. Takim kolejnym, utartym poglądem, nie mającym potwierdzenia w zapisach metrykalnych, a który jest do tej pory dość rozpowszechniany, są sprawy związane z dziećmi nieślubnymi. Twierdzi się na ogół, że na rodziców chrzestnych tych dzieci proszono osoby z tzw. „dołów społecznych”, a więc komorników, żebraków, włóczęgów i nadawano im ośmieszające imiona. Tymczasem zapisy metrykalne raczej temu zaprzeczają. Kwestie, ile zostało ochrzczonych takich dzieci w kościele w Ostrowach w latach 1741-1750, jaki to stanowiło procent do wszystkich ochrzczonych, z jakich wiosek były ich matki oraz jakie nadawano im imiona, ilustruje poniższa tabela.

Rok	Ilość wszystkich chrztów	Dzieci nieślubne	Jaki stanowiły %	Z jakiej miejscowości pochodziła matka	Imię dziecka
1741	34	-	-	-	-
1742	39	1	2,56	Przyłęk	Maria
1743	46	1	2,17	Siedlanka	Cecylia
1744	44	3	6,81	Ostrowy	Jan
				Toporów	Grzegorz
				Huta	Róża
1745	41	2	4,87	Ostrowy	Józef
				Przyłęk	Katarzyna
1746	50	1	2	Ostrowy	Katarzyna
1747	53	1	1,88	Huta	Franciszek
1748	58	1	1,72	Przyłęk	Agnieszka
1749	54	2	3,70	Komorów	Kazimierz
				Ostrowy	Izydor
1750	48	2	4,16	Ostrowy	Helena
				Toporów	Franciszek

Dzieci nieślubne stanowiły znikomy procent wszystkich. Były przypadki, że niektóre z nich, mimo iż pochodziły z wiosek należących do innych parafii, były chrzczone w ostrowskim kościele. Imion im nadawanych nie można uznać za ośmieszające. Chyba że niektóre z nich, jak choćby Izydor, było uznawane wtedy właśnie za takie. Większość rodziców chrzestnych tych dzieci należała do stanu chłopskiego. Nie wiemy jednak, czy byli oni kmieciami, zagrodnikami, komornikami, a może żebrakami czy włóczęgami. Na pewno jednak możemy stwierdzić, że nie było zasady proszenia na

rodziców chrzestnych osób z tych najniższych warstw społecznych, gdyż nie ma ani jednej metryki chrztu, która by to jednoznacznie potwierdzała. Natomiast zapisy metrykalne przemawiają za czymś odwrotnym. Spotkamy kilka przypadków, że rodzicami chrzestnymi dzieci nieślubnych były osoby należące do stanu szlacheckiego³⁷.

Pojedyncze przypadki szlacheckich rodziców chrzestnych dzieci nieślubnych nie upoważniają do stawiania tezy, że dzieci te w parafii Ostrowy w okresie I Rzeczypospolitej były szczególnie hołubione. Zapewne w większości przypadków życie ich, jak również ich matek, było niełatwe i pod swoim adresem wiele razy usłyszeli przykre słowa. Jednak zapisy metrykalne pozwalają na stwierdzenie, że nie każde nieślubne dziecko urodzone przez chłopkę już od samego początku swego życia doznawało upokorzenia, bo do chrztu trzymali go ci, którzy byli pogardzani przez wszystkich i otrzymywało imię, które miało go ośmieszyć. Otóż czasami było odwrotnie. Niektóre z tych dzieci miały to szczęście, że ich rodzicami chrzestnymi zostawali nobilitowani, a nadanych im imion wcale nie musiały się wstydić.

Zapisy w najstarszych aktach metrykalnych parafii Ostrowy nie pozwalają nawet na fragmentaryczne odtworzenie struktury narodowościowej i wyznaniowej tutejszego społeczeństwa. Jednak jeden z zapisów metrykalnych potwierdza, że na terenie parafii mieszkały osoby narodowości żydowskiej, które nawet decydowały się na porzucenie judaizmu i przyjęcie chrztu. Taki zdarzenie miało miejsce 26 czerwca 1768 r.³⁸ Wtedy to przyjęła chrzest Żydówka, która była mieszkanką Przyłęka. Na chrzcie otrzymała dwa imiona: Anna Marianna. Rodzicami chrzestnymi były osoby ze stanu szlacheckiego: Andrzej Ostrowski, współwłaściciel Przyłęka i Dorota Ostrowska, dzierżawca wójtostwa w Ostrowach. Nie odnotowano, jakim nazwiskiem, a przynajmniej imieniem była nazywana przed chrztem. Zapis metrykalny nie dostarcza też żadnych informacji na temat jej rodziców. Ten brak tych danych nie powinien budzić naszego zdziwienia, gdyż w zasadzie do końca XVIII wieku Żydzi wschodniej

³⁷ 11 stycznia 1733 r. był chrzczony Paweł, nieślubny syn Katarzyny z Przyłęka, którego rodzicami chrzestnymi były osoby ze stanu szlacheckiego Franciszka Nepalska i Jan Miedynski. Szlachcianka Franciszka Nepalska była również 29 marca 1735 r. matką chrzestną nieślubnego syna Jadwigi Turkos z Przyłęka; 6 lutego 1744 r. był chrzczony Jan, nieślubny syn Marianny Burkowej, którego matką chrzestną była szlachcianka Konstancja Mielecka; 5 sierpnia 1761 r. była chrzczona Maria, nieślubna córka Krystyny Salamonki – wdowy. Rodzicami chrzestnymi byli nobilitowani Katarzyna Wąsowicz i (N) Wąsowicz; 9 lutego 1770 r. był chrzczony Walenty, nieślubny syn Marianny Stipionki, którego matką chrzestną była szlachcianka Ewa Ostrowska z Przyłęka.

³⁸ APO, Lib.Bap., b.s.

i centralnej Europy nie posiadali nazwisk we współczesnym rozumieniu³⁹. Należy również zaznaczyć, że ówczesna diaspora żydowska na terenie parafii Ostrowy była dość liczna i w latach 1747-1748 liczyła 90 osób⁴⁰. Była więc dużo większa niż ta w sąsiedniej parafii Cmolas, gdzie mieszkało wtedy tylko 8 Żydów⁴¹.

To wydarzenie przyjęcia chrztu w parafii Ostrowy przez osobę narodowości żydowskiej przemawia za tym, że i tu były osoby, które zmieniały wyznanie, a co za tym idzie wyizolowywały się z dotychczasowej grupy narodowościowej i wtapiały się w miejscowe społeczeństwo. Należy jednak zaznaczyć, że nie był to jedyny taki przypadek na terenie dawnej Kolbuszowszczyzny. Takie wydarzenie 24 lata wcześniej miało również miejsce w Kolbuszowej, gdzie 31 lipca 1744 r. odbył się chrzest Izraelitki, która na chrzcie otrzymała imiona Anna Maria, a więc takie same jak ta Żydówka chrzczona w Ostrowach. Rodzicami chrzestnymi były osoby również ze stanu szlacheckiego⁴². Takie przypadki porzucania judaizmu i przechodzenie na katolicyzm na tym terenie były także w XIX wieku. Poświadcza to zapis z 1895 roku w aktach metrykalnych parafii Dzikowiec, gdzie odnotowano zapowiedzi ślubne Emilii Adolfiny Fuchs, córki Szyi i Sary Spilmannn, urodzonej w Czarnej, a zamieszkałej w Dzikowcu. Zaznaczono, że była ona wychrzczona z Żydówki⁴³.

Trudno na podstawie zapisów metrykalnych stwierdzić, czy na terenie parafii Ostrowy Tuszowskie w okresie przedrozbiorowym mieszkały, poza Żydami, osoby innych obcych nacji. Możemy tylko domniemywać, że szlachcic z Ostrowów Józef Skwartz, który został odnotowany w metrykach w 1740 roku⁴⁴, mógł mieć niemieckie pochodzenie. Brak jest jednak zapisów, które jednoznacznie by to potwierdzały.

³⁹ Z. Abramowicz, *Nazwiska Żydów białostockich*, w: *Antroponimia słowiańskie, Prace onomastyczne*, t. 35, s. 21-22; zob. także: T. Opas, *Uwagi o wpływie języka polskiego na tworzenie się nazwisk Żydów polskich (od drugiej połowy XVI do XVIII w.)*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, 1974, nr 1/89, s. 47-63.

⁴⁰ W. Kowalski, *Ludność żydowska a duchowieństwo archidiakonatu sandomierskiego w XVII-XVIII wieku*, w: „*Studia Judaica*”, 1998, nr 2, s. 181.

⁴¹ Tamże.

⁴² APK, *Liber Baptisatorum (1743-1772)*, b.s.

⁴³ APDz, *Księga zapowiedzi z lat 1886-1906*, s. 96.; zob. także: W. Mroczka, *Dzieje parafii Dzikowiec w latach 1577-1945*, Dzikowiec 2011, s.118.

⁴⁴ Został on odnotowany jako świadek na ślubie Michała Matkowskiego z Franciszką Nepalską z Przylęka, który się odbył 20 listopada 1740 r., w: APO, Lib.Cop., b.s.

*THE COMMUNITY OF THE PARISH OF OSTROWY
TUSZOWSKIE IN THE YEARS 1670-1772 IN THE LIGHT
OF PARISH REGISTERS*

This study was based on the register of the parish of Ostrowy Tuszowskie from the pre-partition period. Despite the fact that this source contains a lot of shortcomings and omissions, it is possible to present, on its basis, the names of the places whose inhabitants were under pastoral care of the church in Ostrowy. The work presents the name list of peasants who belonged to the parish of Ostrowy in the years 1670-1700. It also contains the names which were given to peasant children at baptism and the name list of the people from the gentry and clergy who were connected with the parish of Ostrowy. The study describes the issue of parish obligation, the relations between the people of various villages and people being the members of different social classes. The work includes information, but only fragmentary because of the incomplete registers, concerning occupational, ethnic and religious structure of the community of the parish of Ostrowy. It also presents the situation of illegitimate children, taking into account especially those issues which contradict the previously disseminated views about this topic.